

1874 YILINDA İLK MADEN MEKTEBİNİN AÇILMASINA İLİŞKİN BELGELER

Ragıp Z. Fatih COŞKUN*

GİRİŞ

Niçin böyle bir yayın yapmaya karar verdim? Tarım ve Orman Bakanlığının Yenimahalle’de bulunan kampüsündeki kütüphanede Orman Mühendisi Halil Kutluk’un (1948) “Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339 (1487-1923)” adlı kitabına (Şekil 1) rastladım. Kitabı inceleyince; madencilikle de alakalı olan bazı vesikaların da bulunduğunu gördüm. Daha sonra yaptığım madencilik mektebinin kurulmasıyla ilgili yaptığım okumalarda; pek çok makalede (Keskin, 2007; Avşaroğlu, 2018 gibi) Osmanlı dönemine ait burada sunulan vesikalara atıf yapılmakla birlikte, bu konuyla ilgili orijinal belgelerin tam metin olarak yayınlandığını göremedim. Ayrıca madencilikle ilgili Osmanlı belgelerinin tamamının yayınlandığı toplu bir yayına da rastlamadım. İleride bu gibi Osmanlı belgelerinin toparlanarak, Kutluk’un eseri gibi bir derlemeye kaynaklık etmesi amacıyla; ilk maden mektebinin açılmasına yönelik belgeleri, hedef okuyucu kitlesinin anlayabileceği dile çevirmeye karar verdim.

TARİHİ BELGELER HAKKINDA

İlk Maden Mektebin açılmasına yönelik yapılan yazışmalar ve eklerine ait belgeler, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğünde İ.DH (İrade-i Dahiliye) 47276 kodu ile kayıtlı olup Arapça harflerle yazılmıştır. Belgelerin sırası, Osmanlı Arşivlerindeki sıralamaya bağlı kalınarak sunulmuştur.

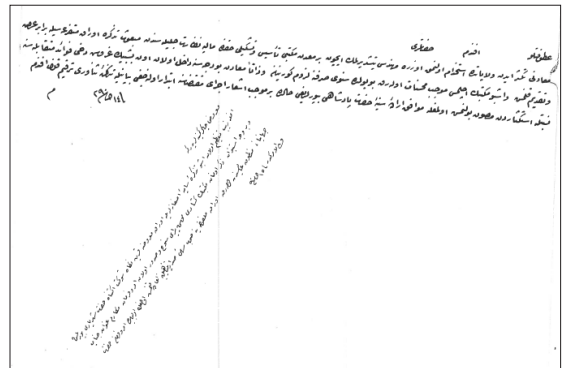
Belgelerden birincisi; Maliye Bakanlığı Maden Dairesinden Sadrazam Makamına 26 Ocak 1874 tarihinde yazılmıştır. Yazının sonunda imza mevcuttur.

İkinci belge; birinci yazıya istinaden Sadrazam Makamından Padişah Makamına Madencilik Mektebi açılmasına yönelik izin istenmesi hususunda ferman yazılması için 2 Şubat 1874 tarihli arz yazısıdır.

Şekil 1- Halil Kutluk’un Tarihi Vesikalar derlemesi.

Üçüncü belge; ikinci belgeye cevap olarak, Padişah Mabeyn Başkatibinden Sadrazam Makamına izin verildiğini belirten yazıdır. İkinci belgenin altına sola eğik olarak yazılmıştır (Şekil 2). İradenin arz tezkiresinin altına yazılması, Sadrazamdan daha aşağıda bir mevkide bulunan Mâbeyn Başkâtibi tarafından kaleme alınmasındandır.

Şekil 2- Üstte Sadrazam Makamının Padişah Makamına yazısı ve altta sola eğik olarak Padişah Mabeyn Başkatibinin cevap yazısı.

Dördüncü belge; Maden İdaresi Mühendisi Mösyo Weiss’in konu hakkında görüşlerinin 27 Eylül 1873 tarihli tercümesidir.

* Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Fizibilite Etütleri Dairesi, Ankara.

Beşinci belge; 11 Aralık 1873 tarihli Maden Mektebine dair tasarıdır. Yabancı mühendislerin görüşleri alınarak Maden İdaresi tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Altıncı belge; Orman ve Maden Genel İdaresinden Maliye Bakanlığına 11 Aralık 1873 tarihinde konuyu özetleyen sunum yazısıdır.

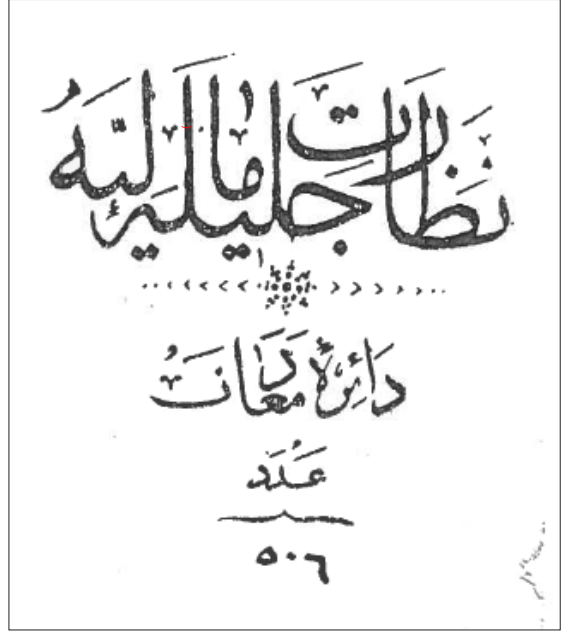
Yedinci belge; Orman ve Maden Genel İdaresinden Maliye Bakanlığına 19 Ocak 1874 tarihinde yazılmıştır.

Bunlardan başka; birinci belgede, Orman ve Maden Genel İdaresinden 19 Aralık 1873 tarihli bu konu ile ilgili bir yazının ekleriyle beraber Danıştay'a havale edildiğinden bahsedilmektedir. Danıştay'a havale edilen söz konusu yazı, yedinci belgede 18 Aralık 1873 tarihli olarak belirtilmiş olup, her iki belgenin sayısı 452'dir. Dolayısıyla aynı belge olduğu anlaşılmaktadır. Aradaki bir günlük fark, internetteki tarih çevirme kılavuzunun hatasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Söz konusu belge, yukarıda belirtilen arşive kayıtlı belgeler içerisinde bulunmamaktadır.

Konu ile ilgili yazışmaların seyri şöyle gerçekleşmiştir: Öncelikle Orman ve Maden Genel İdaresince yabancı maden mühendislerinden alınan görüş (4.Belge) baz alınarak bir tasarı (5.Belge) oluşturulmuş, bunlar eklenerek Maliye Bakanlığına yazılmış (6.Belge), Bakanlıktan Danıştay'a incelenmek üzere havale edilmiş (mevcut değil), Danıştay'ın Bayındırlık Dairesinde incelenerek gelen cevaba göre ilgili İdareden tekrar Bakanlığa yazılmış (7.Belge), ardından Bakanlık Sadrazamlığa (1.Belge), Sadrazamlıktan Padişah Makamına (2.Belge), akabinde cevap olarak Padişah Mabeyn Başkatibinin Padişahın ferman buyurduğunu (3.Belge) belirten yazısıyla, 27 Eylül 1873'te başlayan süreç 3 Şubat 1874'te sonlanmıştır.

METİN VE BELGELER İLE İLGİLİ BAZI AÇIKLAMALAR

Birinci belgenin birinci sayfasının sağ üst tarafında antet olarak (Şekil 3); büyük karakterle "Nezaret-i Celile-i Maliye" (Maliye Bakanlığı), bu başlığın altında bir süsleme, onun altında "Daire-ül Maden" (Maden Dairesi), bunun altında "adet" (sayı), sayı olarak da "506" bulunmaktadır.

Şekil 3- Belgenin birinci sayfasındaki antet.

Belgede yazışmaların sonundaki satıra sırasıyla düşülen Hicri ve Rumi takvimlere göre tarih, günümüzde kullanılan miladi takvime çevrilerek verilmiştir. Bu tarihler çevrilirken Türk Tarih Kurumunun tarih çevirme kılavuzu (<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>) kullanılmıştır.

Metinde "mültezim" terimi geçmektedir. Mültezim: Osmanlı toprak sisteminde açık artırma usulüyle, belirli eyaletleri (özellikle merkezden uzak olanları) kiraya vermeye iltizam; iltizam sahibi olan kişiye de Mültezim denirdi.

Ayrıca, belgenin yazıldığı tarihte noktalama işaretleri henüz kullanılmadığından; *cümleler* "ve", "gibi", "olup", "olmakla", "zira", "çünkü" gibi kelimeler ve bağlaçlarla birbirine bağlanmaktadır. Dolayısıyla bir cümlenin öznesi bir önceki cümlede kaldığı gibi, daha önceki bir cümleye de atıf yapılabilmektedir. Ayrıca; metinlerde –o günün şartları gereği- bol miktarda bulunan Arapça, Farsça tamlamalar ve fiiller Türkçe yardımcı fiillerle beraber kullanıldığından dolayı; günümüz cümle yapısına çevrildiğinde bazı noktalarda anlama zorluğu veya anlam düşüklüğü meydana gelmektedir. Bu zorluğu aşabilmek için; -belgenin aslına fazla müdahale etmemeye çalışarak- noktalama işaretleri konulmuş ve anlamı bozmayacak şekilde bazı kelime eklemeleri yapılmak zorunda kalınmıştır.

Eklenen kelimelerin altları çizilerek belirtilmiştir. Mesela; “...zikredilen başlangıç ilimleri tahsil etmemiş oldukları halde zikredilen düzenlemenin...” şeklinde geçen kısım; “...belirtilen başlangıç ilimleri tahsil etmemiş oldukları görülmüştür. Bu halde zikredilen düzenlemenin...” altı çizilen kelimeler eklenerek anlaşılır hale getirilmeye çalışılmış ve iki cümle şeklinde düzenlenmiştir. Ancak yine de bazı eklemeler yapılması ihtiyacı olduğundan bazı cümlelerin fiillerine çekim ekleri (-cektir gibi) konulmuştur. Ama bu eklerin altları, metinde görüntü karışıklığına ve okumada göz kaymalarına mahal vermemek için çizilmemiştir. Bütün düzenlemelere rağmen; birtakım cümlelerin çok uzun olması sebebiyle bazı noktalarda anlam düşmesi veya cümlelerin anlaşılmasında zorlanma yine de görülmektedir. Ancak okumaya devam edilmesi halinde metin rahatlıkla anlaşılacaktır.

Metin içerisinde günümüzde de anlaşılabilen “talebe”, “Sadrazam”, “hazret”, “zıkr”, “müstaahdem” gibi kelimeler korunmakla birlikte; cümlede birden fazla kullanılan aynı kelime -örneğin “zıkr” kelimesi yerine “belirtilen” veya “anılan” gibi- eşanlamlı kelimelerle değiştirilmiştir.

İlaveten; Padişaha veya Sadrazama yönelik unvanların geçtiği kısımlarda övgü sözlerinin çok uzun olması sebebiyle kısaltılarak yazılmıştır.

Ayrıca bazı noktalarda ilave açıklama yapılması gereken hususlar, parantez içerisinde altı çizgili olarak verilmiştir.

BELGELERİN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ KARŞILIKLARI

1. Belge : Maliye Bakanlığında Sadrazam Makamına

MALİYE BAKANLIĞI

Maden Dairesi

Adet

506

Naçiz kulunuzun arzıdır ki;

Madeni çok olan vilayetlerde istihdam olunmak üzere maden mühendisi yetiştirilmek için; Orman İdaresi'nde olduğu gibi, Maden İdaresi'nde dahi bir maden mektebi tesis ve teşkilî lüzumuna dair, Orman ve Maden Genel İdaresi'nden düzenlenen ve bahsedilenle bir kıta yazı ve rapor tercümesinin ekleriyle, izin isteme durumunu içeren 19 Aralık 1873 tarihi ve dört yüz elli iki rakamı ile takdim kılınan naçiz tezkere Danıştay'a havale olundu. Bundan sonra maden mühendislerinin Osmanlı Devleti tebaasından dahilde yetiştirilmesi hakkında böyle bir mektebin açılması gerekliliği inkar edilemez. Ancak alınacak talebelerin belirtilen yazıda tedrisi gösterilen bilim ve fenni az müddette tahsil edebilmeleri, her şeyden evvel belirtilen bilimlerin eşdeğerini görmüş olmaları umulur. Orta mekteplerden çıkan talebelerle o derecede ders görmüş diğer istekliler, lazım gelen bilgilere haiz bulunamayacaklarına binaen, zikrolunan ilimleri yazıda olduğu gibi iki senede tahsil edemeyeceklerdir. Bundan dolayı tasarının esas mütalaası anlaşılıp, icabı müzakere olunmak üzere Maden İdaresi, mühendisleri çağırarak durumu açıklama ve düşüncelerini sorup anlaşılınca; teşkil olunacak mektebe alınacak talebeler, belirtilen başlangıç ilimleri tahsil etmemiş oldukları görülmüştür. Bu halde; zikredilen düzenlemenin istenilen amacı oluşturmayacağını cevaben beyan eylemişlerdir. Bu mektebin açılma şekli ve tedris olunacak ilimlerin miktarının çeşitliliği ile alınacak talebenin haiz olmaları lazım gelen sıfat ve malumat, belirtilen idarece tekrar etraflıca müzakere olunmuştur. Bunun neticesinin yazı ile bildirilmesi ve mektebin idaresine tahmin olunan senevi on beş bin kuruşun kifayeti hususunda fikir vermek üzere, vuku bulacak masrafin döküm defteri tanzim edilmiş ve gönderilmiştir. Bir de maden idaresinin yazısında madencilik fenninin idare mühendisleri tarafından tedris olunacağı gösterilip, bu hal ise bunların madenin keşif ve muayenesi için şuraya buraya gitmelerine mani olacağı belirtilmiştir. Mühendislerin tecrübe ve bilgilerine bakarak, en muntazam ve mükemmel mekteplerde tahsilini tamamlamış olan talebeler bile; bir müddet lazım gelenlerin maiyetinde bulunarak fenni tecrübesini görmedikçe, başlı başlarına iş göremeyeceklerdir. Bu durumun şu iki yönünün dahi önemi göz önüne alınarak; gerekenlerin, açık ve ayrıntılı olarak Bayındırlık Dairesi'nin yazılı kararı görüşülmüş, cevap olarak yazı emri ve ekli evrakı iade edilmiş ve

gönderilmiştir. Bundan başka belirtilen idareye verilmesiyle, bunun tanzim olunan evrakın iadesiyle beraber ekleri de arz ve takdim kılınmış. Makama yazılan yazıdan anlaşılacağı suretle; lazım gelen derslerin Padişahın himayesinde zikredilen mektepte tedrisine kanaat getirilmiş. Burada muallim tedariki ve ameliyat göstermesi mümkün olabilecektir. Daha evvel açılan Orman Mektebinden imtihanla çıkanlar, şimdi ormanlarda müstahdem olup, bu mektepten devletçe istifade edildiği gibi, açılacak maden mektebinden dahi iki üç sene zarfında maden keşfiyatında ve imtiyaz ile işlemekte bulunan madenlerin çıkarılması durumunda istihdama elverişli ikinci derecede mühendis yetiştirileceği anlaşılmıştır. Bu teşebbüs, maden işlerinde kullanılmak üzere az vakit zarfında, cüzi bir masrafla mümkün olduğu kadar istihdama elverişli mühendis yetiştirmek önemli amacına faydalı olacaktır. Bunun ileride mükemmel maden mühendisleri yetiştirilmesi için devletçe kabul ve icra buyrulacak usul ve tedbirlere asla mani olmayacaktır. Bu suretle kazanılacak mühendislerden nasıl olsa istifade olunacağı, doğru işlerden olduğu anlaşılmıştır. Bu yolda maden bütçesine dahil bulunan masrafların içerisinde düzenleme için istenen masraf izni dahi, belirtilen pusulada gösterildiği üzere senevi on beş bin kuruştan ibaret bulunmaktadır. Bundan dolayı belirtilen idarenin arz edilen yazısı suretiyle gerekenin uygulanması hususunda Sadrazam Hazretlerinin yüksek müsaadeleri uygun buyrulmuştur. Bunun hakkında emir ve ferman, emir sahibinindir. Tarih 26 Ocak 1874.

(İmza) Ahmet Hamdi

2. Belge : Sadrazam Makamından Padişah Makamına

Merhametli Efendim Hazretleri;

Madeni çok olan vilayetlerde istihdam olunmak üzere mühendis yetiştirilmek için, bir maden mektebi tesis ve teşkili hakkında Maliye Bakanlığından gönderilmiş tezkere ekleriyle beraber arz ve takdim kılınmıştır. İş bu mektebin açılması -hayırlı iş olarak- bu yolda senevi sarfına lüzum görülen ve zaten maden bütçesine dahil olan on beş bin kuruş dahi, karşılık gelen faydalarına nispetle çok olmamasından dolayı Hazreti Padişahın uygun bulunduğu yüce iradesi buyrulmuştur. Bu halde

yazı ile bildirilmesi lazım gelen uygulamaya süratle başlanacağı beyanıyla tezkere yazıldı efendim. Tarih 2 Şubat 1874.

3. Belge : Padişah Mabeyn Başkatibinden Sadrazam Makamına

Aciz kulunuzun arzıdır ki;

Hürmetli olan iş bu vezire yakışır suretteki tezkereyle arz olunmuş evrak, Padişah tarafından buyrulmuş ve -izin istenen- zikrolunan mektebin açılması için hürmetli ferman emri, cihanın bekçisi kerem sahibinin sözünün esası olarak, ekli evrakı sadrazamlık yüce makamına iade kılınmış. Bu konuda emir ve ferman, emir sahibinindir. Tarih 3 Şubat 1874.

4. Belge : Mösyö Weiss'ın Görüşleri

Maden İdaresi Mühendislerinden Mösyö Weiss tarih 27 Eylül sene 1873 alafrağa tarihiyle Genel İdareye takdim ettiği tasarı tercümesidir.

İstanbul'da bir maden yüksek okulunun açılmasında tesadüfen olabilecek alışılmış zorlukları yüce görüşlerinde malum olan hususlardan bulunmaktadır. Bahsedilen zorluklardan dolayı; söz konusu mektebin açılması hemen kullanılma derecesinde bulunduğu gibi, genç talebenin tahsil için Avrupa'ya gönderilmesinde olan sağlam gerekçeye dayalı mahzurları dahi söylemeye gerek yoktur. Bununla birlikte Osmanlı mülkünde bulunan madenler için hiç olmaz ise; birkaç kişi yani en az beş altı maden mühendisinin şiddetli derecede lazım olduğu dahi inkar olunamaz. Çünkü beyana gerek olmadığı üzere, madenler bir fenni idare ve kayıt altında ithal olduğu halde, devletçe daha ziyade fayda sağlayacağı gibi; maden nizamnamesinin içinde bulunan hükümler hususuyla madenlerin güvenlik işleri hakkındaki vazifelerin icrasına dair olan işlerin dahi Maden İdaresinden gerektiği kadar mühendis kullanılmadıkça uygulamaya konulmasının mümkün değildir. Bu halin bekası ise hem devlete ve hem de mültezimlere zarar ve mahzuru davet eder. Binaenaleyh şimdilik uygulaması ve meydana çıkması mümkün ve olabilecek bir suretle yetinilerek ve yüce tarafınızca tayin olunan meslek ve usule gidilerek; iki sene müddet tahsilden sonra vilayetlerde maden mühendisliği hizmetini icra

edebileceği ve maden nizamnamesinin fenni hükümlerinin icrasına başlangıcından nezaret etmeye veya Maden Genel İdaresi bünyesinde ikinci derece mühendis hizmetinde bulunmaya muktedir mühendislerin yetiştirilmesine kanaat edilen bir mektebin açılması yazılmıştır. Söz konusu mektebin talebeleri birinci senede matematiği tahsil edeceklerinden, iş bu mektebe dahil olacak talebelerden orta okulda dersleri ikmal edip imtihanlara icra edilmiş olan talebeden alınacaktır. Aciz fikrime göre; yukarıdaki mekteplerden derslerini ikmal eden talebenin teşviki usulüne tam bilgileri vardır. Bu takdirde; talebeye birinci senede talim ve pekiştirilecek dersler ile söz konusu mektebin ikinci senesi dersleri aşağıda beyan olunmuştur.

Birinci sene dersleri			
Birinci	Geometri	Yükselti ölçümü, üç boyutlu geometrik cisimleri parçalara bölme (teknik çizim), trigonometri	Haftada iki saat tedaris olunacak
İkinci	Rakam	(Asal sayıların kök ve kuvveti, denklemler, cebir, logaritma)	Bu dahi (Yukarıdaki Gibi)
Üçüncü	Topoğrafya	(Topoğrafyada kullanılan alet ve edevatın tarifi, harita çizmek)	Haftada iki saat
Dördüncü	Mineraloji	(Maden çeşitleri numuneleri üzerine belirtilen fennin tarifi ve izahı)	Bu dahi
Beşinci	Kısaltılmış fizik		Bu dahi
İkinci Sene Dersleri			

Birinci	Topoğrafya	(Talebeyi bizzat etrafa çıkarıp uygulamaya başlattırmak ve harita çizdirmek)	
İkinci	Kısaltılmış jeoloji	(Arz numuneleri bileşimi gösterilerek taşların vasfı ve tarifi)	Haftada iki saat
Üçüncü	Kısaltılmış fenni kimya		Haftada iki saat
Dördüncü	Kısaltılmış fenni maden		Bu dahi
Beşinci	Kısaltılmış fenni izabe		Bu dahi

5. Belge : Maden Mektebine Dair Tasarı

Maden mektebine dair tasarıdır.

Birinci bent: Orta mekteplerden diplomayla çıkanlardan ve hariçten dahi yalnız bir miktar Arabi, Farisi, hesap, coğrafya görmüş ve yazıyla meramını ifade etmeye muktedir olanlardan bulunmak; on sekiz yaşından yirmi beş yaşına kadar olmak şartıyla lüzumu miktar talebe imtihanla kabul olunur. Bu halde; iki sene zarfında madenin muayenesiyle ölçekli istenilen haritasını çizebilmek; maden damarlarının vaziyet ve eğimini, haddelenmesini, cinslerini, maden cevherlerinin aylık olarak mümkün olduğu kadar üretmek, maden nizamnamesi hükümleri üzere maden malzemelerinin imalatını ve şartnamelere göre hareket edip etmediklerini teftiş ederek rapor yapmak için, ikinci sınıf maden mühendisliği derecesinde talebe yetiştirme kabil olmasıyla Orman ve Maden Genel İdaresinde Orman Mektebi gibi bir maden mektebi tesis ve açılacaktır.

İkinci bent: Belirtilen mektepte birinci senede; geometriden yükselti ölçümü, trigonometri ve üç boyutlu geometrik cisimleri parçalara bölme; hesaptan kök ve üslü sayılar, cebir, logaritma; topoğrafyadan aletlerin tarifi ve harita çizimi; mineraloji cinsleri; maden

numuneleri; madencilikğin tarifi ve özellikleri; fizik. İkinci sene de topoğrafya ameliyatı ve harita çizimi; jeoloji numuneleri üzerine taşların tarifi, kimya, madencilikğin özellikleri, madenlerin izabe özellikleri dersleri talim ve tedris edilecektir.

Üçüncü bent: Zikredilen derslerden geometri, matematik, topoğrafya, kimya, fenlerin diğerleri şevketli Padişah Hazretlerinin mekteplerinde bulunan subaylardan münasip bir iki zat tarafından tedrisi mümkündür. Fakat açıkça ortaya çıkmıştır ki; madencilik kısımlarının talim ve tedrisini oldukça Türkçeye aşına bulunan Maden İdaresi mühendisleri ve fen yazılarının talimine dahi Maden Kalemi memurları üstlenmiştir.

Dördüncü bent: Zikredilen mektepte mevcut bulunması lazım gelen eşya; birinci sene için kristaller, bazı maddeler, taş numuneleri ve ikinci sene için kimyasallar ve madene mahsus fırın ve makine modelleriyle mineral numunelerinden ibaret olacağından, bunların tümünün ithaline bir defa olmak üzere iki yüz adet mecidiye yüzük altına toplam olur.

Beşinci bent: İş bu mektepten imtihanla diploma almayı hak edecekler, İstanbul'da buldukları halde aylık yedi yüz elli ve taşraya yollandıkları surette bin beş yüz kuruş maaş ile ikinci derece maden mühendisliği hizmetine istihdam olunabileceklerdir.

Altıncı bent: Zikredilen mektep Maden Müdürü bulunan zatın gözetimi altında olup, tedrisat zamanları ve iç usulleri hakkında özellikle bir talimat kaleme alınacaktır.

Yedinci bent: Zikredilen mektep için hocalara verilecek maaş ve diğer masraflar izin istenerek tahsis olunacak senevi on beş bin kuruş miktarı meblağlardan olmak üzere; madenler hasılatından ödenecek ve yapılacaktır.

6. Belge : Orman ve Maden Genel İdaresinden Maliye Bakanlığına

Maden idaresinde iki nefer ecnebi mühendis bulunmaktadır. Bunlar Osmanlı mülkünde bir yandan yeni zuhur etmekte olan madenin mültezimler marifetiyle çizilen ve tanzim ettirilen haritalarının ortaya çıkması ve numunelerinin muayenesiyle kemiyet ve mahiyetleri hakkında fennen lazım gelen tahkikat ve tetkikatın icrası

ve raporların tanzimi hizmetlerinde istihdam olunmaktadır. Buna benzer olarak; gerektiğine göre keşfiyat için zikredilen madenin bulunduğu mahallere dahi gönderilmektedirler. Bu işlerin yanı sıra; maden nizamnamesinin belirlediği ve gösterdiği yolda, şimdiiye kadar ferman imtiyazı ile ihale kılınan madenin imalatını teftiş etmek ve mültezimlerin zikredilen nizamname ve şartnameler hükümlerine uygun hareket edip etmediklerini tahkik ve ihracatın vergi oranlarını takdir eylemek üzere belirtilen madenden de gezme sözü alınmıştır. Madeni çok olan Hüdavendigar (Bursa), Aydın, Cezayir, Trabzon, Yanya ve Selanik gibi vilayetlerde daimi olarak bulundurulması hakkında miktarı kafi maden mühendisinin lüzumu vardır. Buralara Avrupa'dan çağırılması takdirinde her birine altışar yedişer bin kuruş maaş verilmesi lazım gelecektir. Bundan başka o çeşit mühendisler lisana, Osmanlı Devletinin idare usulü ve alışılmış adetlerine aşına olmayacaklardır. Ayrıca bunların istihdamlarında bazı hatıra gelen zorluklar ve tecrübeler vardır. Diğer taraftan, padişahın şehirlerdeki mekteplerinde, devletin her cemaatinde istihdama elverişli ehil ve erbap yetiştirilmekte olduğu gibi, maden mühendislerinin dahi dahilen vücuda getirilmesi emel ve arzu olunur konulardan ise de; İstanbul'da mükemmel bir maden mektebi tesis ve bunun için Avrupa'dan bir takım muallimler çağırılması bir çok vakit ve çok masrafa muhtaçtır. Halbuki tecrübeli olaylardan anlaşıldığı üzere mevcut madenin çıkarılması sırasında kullanılıp, adı geçen mühendis tarafından dahi uygun görünen cevher ihracı ve izabesi sanatları ve maden keşfi madencilik fenninin öyle büyük ve derin meselelerinden olmamaktadır. Bu sebeple maden idaresinin vilayetlere göndermek üzere ikinci sınıftan muhtaç olduğu maden mühendislerini dahilen tedarik etmek için acil sebeplere teşebbüs eylemesi ehem ve elzem bulunmaktadır. Durumun icabı, memurlar arasında etraflıca düşünme ve mütalaa ve adı geçen mühendisten Prusyalı Mösyö Weiss ile müzakere olunmalıdır. Adı geçen mühendisin bu konuda verdiği raporun mütalaaıyla kaleme alınan tasarı ile belirtilen rapor tercümesi Bakan Hazretlerinin beğenisine buyrulmak üzere ekleriyle takdim kılındı. Buradan anlaşılacağı üzere orta mekteplerden diploma alarak çıkanlardan ve hariçten dahi mutlaka bir miktar Arabi, Farisi, hesap, coğrafya görmüş olanlardan bulunmak şartıyla; şimdilik lüzumu kadar talebe alınıp

Orman Mektebi gibi Maden İdaresinde dahi bir maden mektebi tesis ve teşkil olunmalıdır. Madencilik fenninde geometri, hesap ve topoğrafya kısımları Padişahın sayesinde askeri mekteplerde bulunan subaylardan bir iki zat; jeoloji ve taşların tarifi, kimya ve izabeden ibaret bulunan madencilik kısmı dahi oldukça Türkçeye aşina bulunan adı geçen Mühendis Mösyö Weiss ve Mösyö Deröz taraflarından tedris edilmesi kabul olunmuştur. Şu halde zikredilen mektepten iki sene zarfında madenlerde istihdam olunabilecek uygun nitelikte ikinci derecede mühendisi yetiştirilecektir. İleride bunlardan Avrupa fen okullarına gönderilenler pek az vakit içinde fenlerini tamamlayacakları anlaşılmıştır. İş bu mektebin teşkili, bir çok maaş ve gereksiz masraflara tutulmayıp, tahmin edilen masrafı senevi on beş bin kuruştan ibaret bulunmuş olmakla Bakan Hazretlerine bildirildiği halde keyfiyetin hükümete arz buyrulması konusunda emir ve ferman, emir verenindir. Tarih 11 Aralık 1873 Mühür (Şekil 4) (Orman ve Maden Genel İdaresi)

Şekil 4- Orman ve Maden Umum İdaresi yazılı mühür.

7. Belge : Orman ve Maden Genel İdaresinden Maliye Bakanlığına

Maden nizamnamesinin fen işlerinin icrasına nezaret etmek ve ikinci dereceli mühendis makamında istihdam olunabilmek için talebe yetiştirilmek üzere açılmasına arz ve izin istenen maden mektebine dair; önceden aciz idarenin (Maden İdaresi) düzenlemesiyle 18 Aralık 1873 tarihli ve dört yüz elli iki numaralı Bakan Hazretlerinin tezkereleriyle hükümet tarafına takdim olunan, zikredilen ve Mühendis Mösyö Weiss'in raporu tercümesi Danıştay'a havale olunmuştur. Danıştay'ın Bayındırlık Dairesi'nden olunan ifade üzerine belirtilen tezkere ekine yazılan cevap, aciz idare tebliği ve

havale buyrulmuş olmakla zikredilen cevabın mütalaasıyla izah ve tafsili emri buyrulan hususların aşağıda olduğu gibi izahına süratle başlanmıştır. Bahsedilen Danıştay mütalaasının birinci fıkrasında zikredilen mektebe alınacak talebenin tasarısı ekinde tedrisi gösterilen ilimleri ve fenleri az müddette tahsil edebilmeleri, öncelikle zikredilen ilimlerin karşılığını görmüş olmaları beklenir. Orta mektepten çıkan ve o derecede ders görmüş diğer istekliler gerekli bilgilere haiz bulunamayacaklarına binaen mütalaanın esas anlaşılacak üzere maden idaresi mühendisleri Mösyö Deröz ve Weiss çağrılarak durum sorulduğunda alınacak talebeden bahsedilen ilk ilimleri tahsil etmiş buldukları halde belirtilen düzenlemenin istenilen maksadı oluşturmayacağını beyan etmişlerdir. Şu teşebbüsten umulan fayda ileride layıkıyla iktisat olunmak için mektebin açılması suretiyle ve tedrisi olunacak ilimlerin çeşidi ve dereceleri alınacak talebeye lazım gelen sıfat ve malumat ilgili idarece tekrar müzakere olunarak neticesinin bildirilmesi lazım geleceği gösterilmiştir. Ekteki rapor tercümesinde gösterildiği üzere birinci sene tedris olunacak dersler matematikte üs ve karekök alma, geometride yükselti ölçümünden başlayacağı, bunların tedrisi için birçok fen derslerine giriş bilir talebe aramaya gerek olmayıp, yazıyla meramını anlatabilecek ve matematik ve coğrafya bilir talebeye tedris olunabileceği açıktır. Bunların Hazreti Padişahın orta mektebinde tedris olduğu cümlelerin malumudur. Bu talebenin ilgili mektebe kabul olunur iken olunacak imtilanlarında meydana çıkan hale göre icap eylediği halde, bunlara bir miktar geometriye giriş tedrisi dahi mümkündür. İkinci fıkrasında mektebin idaresine tahmin olunan senevi on beş bin kuruşun kifayeti hususunda fikir sağlandığı üzere; vuku bulacak masrafın dökümünün yapılması suretiyle tanzim ve gönderilmesi irade buyrulmasıyla zikredilen defter tanzim edilerek arz ve takdim kılındı. Üçüncü fıkrasında Maden İdaresinin zikredilen madencilik fenninin adı geçen Mühendis tarafından tedris olunacağı gösterilmiştir. Bu halde ise adı geçen maden keşfi için şuraya buraya gitmelerine mani olacaktır. Adı geçen yazısı ve malumata dayanan ifadelerine bakılarak; en mükemmel mektepte tahsilini tamamlamış olan talebe, böyle bir müddet lazım gelenlerin yanında bulunarak fen uygulamalarını görmedikçe başlı başlarına iş göremeyeceklerdir. İşin

(yukarıda belirtilen) şu iki cihetine dahi göz önüne alınarak gerekenlere yazı ile beyan buyrulmuştur. İlgili mühendisler idareye havale olunan arzlar üzerine rapor yapmak, maden haritalarını muayene ve tasdik eylemek ve sair bu gibi işlere memur olduklarından; bunların ikisinin birden idareden ayrılışı idarenin işlerini sektelelendirecektir. Bu cihetle bunlardan biri taşraya gönderildiği halde, diğeri her halükarda burada bulunacaktır. İlgili mektepten diplomayla çıkacak olan talebenin, lazım gelenlerin maiyetlerinde istihdam olunmalarına ve fen uygulamalarını görmelerine dahi bir mani olmadığı meydandadır. Belirtilen mektepte geçmiş yazılar suretiyle açılması müsaadesine uygun buyrulduğu halde; maden kayalarının muayene ve keşfiyat ahvali hizmetlerinde ikinci derece mühendislik için istihdam olunabilir talebe yetiştirilebileceği iyice düşünülmüştür. Bu konuda emir ve ferman hazreti emir verenidir. Tarih 19 Ocak 1874.

Mühür (Orman ve Maden Genel İdaresi)

KATKI BELİRTME

Bu çalışmayı gerçekleştirebilmemde katkısı olan; başta kendilerinden Osmanlıca öğrendiğim Hüseyin Dede, Memduh Ünal, Ali Kadir Uyar ve Ahmet Karacabey'e; resmi yollarla temin ettiği belgeyi benimle paylaşan

Maden Etüt ve Arama Dairesinden Jeoloji Mühendisi Ahmet Kartalkanat'a; ayrıca çalışmam sırasında Osmanlıca metinde zorlandığım bazı noktalarda yardımlarını esirgemeyen Jeoloji Yüksek Mühendisi Abdurrahman Ali Adem Muhammed'e teşekkür ederim.

DEĞİNİLEN BELGELER

Avşaroğlu, N. 2018. Türkiye'de Maden Mühendisliği Tarihçesi, s. 20-22, https://www.researchgate.net/publication/323267976_TURKIYE'DE_MADEN_MUHENDISLIGI_EGITIMI_TARIHCESI_Nadir_AVSAROGLU_Maden_Muhendisi.

Keskin, Ö. 2007. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Maden Mühendislerinin İstihdamı ve Osmanlı Madencilğine Hizmetleri. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, Sayı11, s.79-92, İstanbul.

Kutluk, H. 1948. Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339 (1487-1923). TC Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Yayınlarından Özel Sayı 56, Osmanbey Matbaası, 686 sayfa, İstanbul.